

IDM: 'Keer terug naar het land van herkomst'

In het vorige nummer van Informatie Professional schetste René Tissen – in een bewerking van zijn lezing op de werkveldconferentie op 18 februari jl. – vier scenario's voor de IDM-opleiding. De redactie van Informatie Professional vroeg daarop reacties uit het werkveld en de opleidingen.

Uit het werkveld kregen we vooral reacties vanuit de bibliotheekwereld en de tendens daarvan is duidelijk: opleiding, keer terug naar het land van herkomst en lever ons weer de specialisten die wij nodig hebben! De reactie vanuit de opleidingen is wat breder. Daarbij

speelt niet in de laatste plaats het nijpende probleem van een te lage instroom een rol. Met welk profiel kunnen meer jonge mensen geworven worden? Voorwaar een spagaat voor de opleiding, die alleen nog maar moeilijker wordt als er ook nog naar andere typen organisaties wordt gekeken waar informatiemanagement aan de orde is.

Lees en denk mee over de toekomst van de IDM-opleidingen.

Jos van Dijk

'Opleidingen is lichtvaardigheid te verwijten voor gemaakte keuzes'

Geen verbreding maar verdieping

Eindelijk een goeroe die erkent dat zijn voorspellingen niet zijn uitgekomen en dat voorlopig ook niet zullen doen. Tissen, voorzitter van de laatste IDM-visitatiecommissie, geeft in het aprilnummer van Informatie Professional toe dat kennismanagement niet aanslaat en de IDM-opleidingen niet de vurig gehoopte en stellig verwachte redding heeft gebracht. Weliswaar beroept hij zich op overmacht, verband houdende met economische recessie en het geconstateerde feit dat ondernemingen nog niet goed begrijpen wat hun positie is in de kenniseconomie. Hij heeft kennelijk nog hoop op een herkansing, maar, zo blijkt uit zijn betoog, het is maar de vraag of dat de IDM's kan redden. Feitelijk komt hij tot de constatering dat de IDM-opleidingen hebben ingespeeld op een hype. Tissen trekt impliciet de conclusie dat ondernemingen niet zitten te wachten op theoretici en de voorkeur geven aan informatici, bedrijfs-economen en bestuurlijke informatiekundigen. Dat wil zeggen: professionals met een duidelijk profiel en een brede inzetbaarheid. Informatici bevinden zich overigens vanwege dezelfde economische teruggang in de gevarenzone.

De opleidingen en hogescholen, primair verantwoordelijk voor assortimentsbeleid en ontwikkelingsstrategie met betrekking tot opleidingen, valt zacht gezegd lichtvaardigheid te verwijten ten aanzien van de gemaakte keuzes. Met een zekere arrogantie heeft men de roots afgezworen en heeft men de grote uitdaging van de onbekende verten gezocht. Bibliotheken waren uit, bedrijfsleven en KM waren in. De oorspronkelijke afnemers van stagiairs en

afgestudeerden hadden het nakijken. Dat de eigen toekomst van de opleidingen, liefst alle zes en als het kan meer, vooropstond was evident.

Volgens de boekjes is het uiterst moeilijk en dus riskant een nieuw product op een nieuwe markt neer te zetten. De BDI-(voorheen BDA-)opleidingen waren leveranciers van bibliothecarissen en informatiespecialisten/literatuuronderzoekers aan bibliotheken en vergelijkbare diensten in talrijke omgevingen, van openbare bibliotheek tot ministerie en, jazerker, ook toen al bedrijfsleven. Van 1996 tot heden is de focus geheel en uitsluitend gericht op het bedrijfsleven en zijn de bibliothecaris en de informatiespecialist buiten beeld geraakt ten faveure van de kennismanager.

Natuurlijk is er een zekere relatie blijven bestaan. Echter, de zeer matige inzetbaarheid van een IDM'er in een bibliotheekomgeving, de bijna afwezige belangstelling van stagiairs voor bibliotheken, de afnemende bijdrage aan de ontwikkeling van de professie (denk aan geringe inbreng bij ontwikkeling van studiehuis, digitale leeromgeving, bibliotheekinnovatie en bibliotheekmanagement) spreken boekdelen.

Bibliotheken, mediatheken, informatiecentra, hoe ze ook genoemd worden, hadden en hebben interessante banen op hbo-niveau te bieden met als karakteristieken bijvoorbeeld: technologische innovatie, procesinnovatie, versterking van dienstverlening, enzovoort. Daarnaast is er bij hbo-bibliotheken vraag naar informatiespecialisten die een vakdomein kunnen verenigen met documentaire professionaliteit. De moderne vakreferent die kan werken met collectievormingsprofielen en kan meedraaien in de aanschafprocessen betreffende digitale informatiebronnen. In de regel gaat het in het laatste geval om het afsluiten van

licenties voor één of meerdere al dan niet in consortia samenwerkende instellingen.

Het is aan de IDM-opleidingen producten te leveren waar de klant om vraagt. Lukt dat niet, dan is het over en sluiten. Bibliotheken en verwante instellingen en diensten moeten dan ook maar eens stoppen met tegen beter weten IDM te vragen als opleidingseis in personeelsadvertenties. Overleven zal betekenen de spreekwoordelijke schoenmaker ten voorbeeld te nemen en de ambitie volledig te fixeren op excellentie binnen de eigen professie. Geen verbreding maar verdieping. Dit kan niet zonder sanering (zie ook de aanbevelingen van de visitatiecommissie BDI in 1993, waarin werd voorgesteld het aantal opleidingen terug te brengen tot twee of drie).

De aanbeveling van Tissen om vooral ook naar ontwikkelingen in het buitenland te kijken verdient onderstreping. Er liggen nieuwe mogelijkheden in de major/minor (hoofdvak/bijvak)structuur nu die ook in Nederland mogelijk wordt. De Angelsaksische collega's werken er al jaren mee. Ook die formule betekent zo goed als zeker afslanking, maar dat is altijd nog aantrekkelijker dan het over en sluiten (overlevings-)scenario van Tissen.

Dat aan deze formule tijdens de algemene discussie op de studiedag van 18 februari geen aandacht werd gegeven is te betreuren. Maar het kan nog!!

Jan Companjen is hogeschoolbibliothecaris, en voorheen opleidingsmanager BDI.

'Uitgaan van de keten van informatie'

Er is plaats voor diverse opleidingen

Allereerst iets over 'Focus op kennis'. Ik heb grote waardering voor het feit dat de schrijver terugkomt op de eerder ingestoken weg van het kennismangement. Deze was te eenzijdig en blijkt dezelfde gevaren in zich te hebben als menig andere verschijningsvorm van een monocultuur. In mijn visie moeten we uitgaan van de keten van informatie. Dat is het kernbegrip waar omheen alles gesitueerd zou moeten zijn. Deze keten van informatie bevat een groot aantal elementen die alle terug te voeren zijn op de begrippen 'het verzamelen', 'het bewerken', 'het toegankelijk maken', 'het bewaren' en 'het beschikbaar stellen' van informatie. Om deze keten verzamelen zich de beroepen die naargelang de ontwikkelingen in de techniek en de markt zullen veranderen. De diversiteit aan functies zal wisselend, maar ook zeer gevarieerd zijn. Ook de verschillende niveaus die vereist zijn om het scala aan werkzaamheden binnen de keten te kunnen uitoefenen, zullen zeer divers zijn. Vanuit dit gezichtspunt kijkend naar de IDM-opleidingen is er plaats voor zeer diverse opleidingen zowel naar diversiteit van specifieke vakgebieden waarop de verschillende functies uitgeoefend kunnen worden, als naar niveau. Van mbo tot universiteit kunnen opleiden voor verschillende functies binnen de keten van informatie. Deze gedachtegang verdient mijns inziens een nadere beschouwing, met name omdat er hierdoor de mogelijkheid bestaat te reageren op een veranderende vraag uit de markt met betrekking tot de verschijningsvormen van producten uit de keten.

Met betrekking tot de vier scenario's zou ik ervoor willen pleiten het vierde scenario te kiezen als gedachtelijk. Leegmaken maakt ruimte. Echter, het loslaten van de eenzijdigheid van kennis maakt het mogelijk de overige drie scenario's toe te passen wanneer we onze opleidingen, en dus ook de IDM's, situeren rondom de keten van informatie. Dan zie ik voldoende mogelijkheden voor een rooskleurige toekomst voor de opleiding tot informatiespecialist.

Marten Disberg is directeur van Reekx en voorzitter van de werkveld adviesraad van de IDM Groningen.

'Snel schakelen en meer afstemming met afnemers'

Terug naar de kerncompetenties

De IDM moet terug naar de bron, in de zin van terug naar de kerncompetenties en naar de afnemers. Dus: terug naar de kerncompetenties van het vakgebied, waarbij onder meer zoeken/vinden, metadata, analyseren, toegankelijk maken, ordenen, helpen navigeren, begeleiden belangrijk zijn.

Differentiatie richting toekomstige werkplekken betekent dat de arbeidsmarkt zo flexibel mogelijk gevolgd moet worden en de opleiding op het lijf van de afnemer moet kunnen worden geschreven. De ontwikkelingen gaan steeds sneller en het is haast ondoenlijk om een opleiding neer te zetten voor een lange periode. Dat betekent snel schakelen en meer afstemming met de afnemers.

Afnemers zijn niet altijd grote eenheden als bibliotheken, maar ook de afnemers op afdelingsniveau binnen grotere eenheden als ministeries en ondernemingen die een informatiespecialist nodig hebben om hun lokale informatieproblemen op te lossen. Om maar niet te spreken van de informatiespecialisten die het alleen moeten doen binnen de kleinere organisaties.

Snel schakelen kan bijvoorbeeld door combinaties te maken met grote partijen. Door de grote hoeveelheid beschikbare vaak dure bronnen, is het ondoenlijk voor de

FOTO'S: EGON VIEBRE

opleiding die allemaal beschikbaar te stellen tijdens de opleiding. Grote partijen hebben over het algemeen veel bronnen beschikbaar. Door samenwerking en training in de praktijk kan sneller worden ingegaan op de daadwerkelijk behoefte. De student kan sneller volwaardig worden ingezet na afronding van de studie en vanuit die positie verder specialiseren. Vervolgopleidingen na de studie zullen dan ook belangrijk zijn.

Belangrijk is in ieder geval om als opleiding te concentreren op de kern van het vakgebied, niet van alles erbij halen om een betere instroom te realiseren. Overigens is het goed om bij welke keuze dan ook goed te markeren. De vraag is of dat de afgelopen periode voldoende is gedaan. De opleidingen zouden dat ook heel goed gezamenlijk kunnen oppakken. In een dergelijke campagne kan duidelijk worden gemaakt, dat de IDM'er de perfecte partner is voor het oplossen van de (documentaire) informatieproblemen.

Peter Evers is hoofd Bibliotheek & Informatiecentrum ABN AMRO Bank.

'UB's hebben behoefte aan IDM'ers'

Geen navelstaarderij

De IDM-opleidingen zijn in hun ijver naar vernieuwing doorgeschooten. Vernieuwing was wel degelijk nodig, maar zorgt voor veel verwarring en onduidelijkheid. Toekomstige studenten hebben geen goed beeld van de opleiding, laat staan van het werkveld of beroep waar ze in terechtkomen en het aantal aanmeldingen is de afgelopen jaren gedaald naar een laag niveau. Hier speelt dus een grote mate van ontgroening.

Het werkveld van (universitaire) bibliotheken is momenteel aan het vergrijzen, terwijl er veel vernieuwende ontwikkelingsprojecten worden geïnitieerd, zoals het opzetten van elektronische informatiebalies en andere webgebaseerde diensten, de digital academic repositories (DARE), et cetera. Afgestudeerde IDM'ers zijn van harte welkom, maar ze solliciteren niet of nauwelijks naar functies in het meer traditionele (bibliotheek)werkveld. En geef ze ongelijk, de betaling is matig.

Op dezelfde voet verdergaan, oftewel energiek doorpolderen leidt naar mijn inschatting tot verdere interne navelstaarderij, grotere afstand tot het (bibliotheek)werkveld en tot minder potentiële studenten.

Terugkeren naar het oorspronkelijke werkveld, 'de bron' zoals Tissen beschrijft, acht ik verstandig. Dit hoeft niet te leiden tot een lager niveau van afgestudeerden. Integendeel, de hbo-opgeleiden zijn nodig om een deel van het

huidige personeel mee te nemen richting de vele vernieuwingen in bibliotheken. Een deel van het vernieuwende IDM-gedachtegoed is van waarde en hard nodig binnen het werkveld.

De grote sprong voorwaarts door de IDM-opleidingen heeft een te hoog ambitieniveau. Enige arrogantie is gezond, maar je moet reëel blijven. Ik vraag me af of de sector zelf voldoende kracht kan (blijven) ontwikkelen om een gezonde toekomst te bewerkstelligen. Hulp van het werkveld acht ik hierbij nodig.

Het laatste perspectief dat Tissen schetst is over en sluiten. Dit gaat mij zeer aan het hart. Hoe trots je ook kunt zijn op wat je hebt bereikt, de universitaire bibliotheken hebben momenteel behoefte aan IDM'ers, ontnem ons nu niet die enkele tientallen die elk jaar van de opleidingen afkomen. Het zijn er kwantitatief al veel te weinig.

Nieuw perspectief biedt het VSNU-project universitair functioredenen, een landelijk project door veertien universiteiten. Op 8 april heeft het Algemeen Bestuur van de VSNU de functieprofielen voor de universiteiten vastgesteld en hierin zijn twee bibliotheekprofielen terug te vinden: bibliotheektechnisch medewerker (schaal 5 tot en met 7) en informatiespecialist (schaal 8 tot en met 11). Het werkveld dient naar mijn mening de IDM'ers te werven met gebruikmaking van dit profiel en (passend) salarisoniveau.

De Adviesraad IDM Groningen buigt zich tijdens haar vergaderingen veelvuldig over de door Tissen beschreven problematiek. Momenteel is er een inventarisatie gaande van taken, functiebeschrijvingen en competenties binnen de instellingen van de leden van de adviesraad. Dit biedt de IDM Groningen enig houvast in het nader definiëren van een mogelijke afstudeervariant 'bibliotheekwerk'.

Marjolein Nieboer is plaatsvervangend bibliothecaris van de Rijksuniversiteit Groningen.

'Niet klakkeloos de wensen van het beroepsveld volgen'

Drie punten onderbelicht

Een van de zeven wijzen, Thales, viel tot vermaak van een Thracisch meisje in een put, terwijl hij met astronomie bezig was: zo graag willen weten wat er in de hemel omgaat en dan niet eens zien wat zich vlak voor zijn voeten bevindt! Met de spot van het meisje stelt Plato een vraag: wat heb je er aan om met hogere zaken bezig te zijn, als je daardoor het zicht op de werkelijkheid verliest? Veelvuldig moet de IDM-opleiding deze kritiek aanhoren. De opleidingen zijn niet praktisch en sluiten met hun mooie verhalen niet aan bij de dagelijkse praktijk. Drie punten blijven in de discussie over de toekomst van IDM onderbelicht. Een: het gebrek aan praktijkoriëntatie komt niet voort uit gemakszucht van de opleidingen, maar ligt in de aard van onderwijs. De beroepspraktijk, het feitelijk handelen, vindt elders plaats en niet in een opleiding. Een opleiding draagt, per definitie, theorie over. Theorie ontstaat namelijk daar waar elke vorm van verslaglegging en bespiegeling plaatsvindt.

Twee: in Informatie Professional wordt over de toekomst van de IDM-opleidingen gediscussieerd met als veronderstelling dat er sprake is van een eenduidige beroepsgroep. Helaas. In dit geval is het beroepsveld slechts een abstractie van een verzameling individuen. Hooguit gemeenschappelijk is dat men Informatie Professional leest. Zal 'het beroepsveld' er ooit in slagen om zelfstandig, dus onafhankelijk van de opleidingen, een breed gedragen profiel met taken, functies, rollen en competenties te formuleren? Drie: een opleiding mag niet klakkeloos de wensen van 'het beroepsveld' volgen, haar verantwoordelijkheid voor de persoonlijke ontwikkeling van studenten is minstens even belangrijk. De jong-volwassenen zijn zeer ontvankelijk en betreden pas na vier jaar het werkveld. Een scenario over de toekomst van de IDM-opleiding is bovenal nadenken over de ontwikkeling van de jonge mens en zijn mogelijkheden.

Maarten Veen is universitair docent bij de faculteit Informatica van de Open Universiteit Nederland.

'Zonder samenwerking is de ambitie niet waar te maken'

Samenwerken met andere opleidingen

IDM leidt op tot een beroep waarvoor als samenvattende naam informatiemanager gekozen kan worden. Die informatiemanager kan overigens, de ervaring bij IDM-Maastricht bevestigt dat, net zo goed een vrouw als een man zijn. Wat moet een informatiemanager allemaal kunnen?

- Hij/zij moet een goede kennis hebben van bedrijfskunde, maar dan wel toegespitst op zijn taak als informatiemanager.
- Hij/zij moet een goede kennis hebben van ICT, niet zozeer van de technische kant daarvan maar wel van de logische ontwerp kant. Hij moet op kunnen treden als informatiearchitect, die een businessanalyse kan uitvoeren en de daarbij behorende informatieanalyse. Daarbij staat voorop dat de IDM'er daarbij zeer nadrukkelijk de ongestructureerde en de gestructureerde informatie betreft en waar nodig integreert.
- Hij/zij moet een goede informatiekundige zijn, die proactief benodigde informatie kan verzamelen, structureren en op maat beschikbaar kan stellen aan zijn klanten.
- Hij/zij moet beschikken over goede sociaal-communicatieve vaardigheden en zich zowel mondeling als schriftelijk goed kunnen uitdrukken.
- Hij/zij moet goede vaardigheden hebben op het gebied van projectmanagement om projecten te kunnen plannen, te kunnen leiden en om in projecten te kunnen samenwerken.
- Hij/zij moet goed op de hoogte zijn van de principes van kennismanagement en kennismanagementtoepassingen kunnen realiseren.

Er zijn opleidingen die aanzienlijke delen van wat de informatiemanager moet kunnen óók realiseren. IDM zal met die opleidingen een samenwerkingsverband moeten aangaan. Binnen dat samenwerkingsverband moet de IDM'er alles leren wat hij moet kunnen wat hierboven is betoogd.

Zonder samenwerking zal geen enkele bestaande IDM-opleiding die ambitie kunnen waarmaken. Met die samenwerking kunnen er onderscheidende spelers worden opgeleid. Dat zullen geen mbo-plussers zijn die wellicht bij scenario 2 ontstaan, maar hbo-plussers die kunnen wat bijvoorbeeld de gemiddelde afgestudeerde van de HEAO-bedrijfskundige informatica kan, aangevuld met die zo broodnodige kennis van wat we voor het gemak ongestructureerde informatie noemen. En wie weet kan daar ook nog een mooie master-opleiding uit ontstaan.

Léon van Loo is directeur van de faculteit IDM Maastricht, Hogeschool Zuyd.

'Meer behoefte aan een goed communicatieplan richting middelbare scholieren'

Niet over en niet sluiten

De werkconferentie van 18 februari jl. bevestigde nog eens, dat we te maken hebben met een divers werkveld en de verschillende IDM-opleidingen ook geen eenduidige koers varen. In de nabije toekomst lijkt de kans zelfs toe te nemen op meer variatie in opleidingsprogramma's bij de zeven opleidingen. Voor een deel heeft dit te maken met de organisatorische inbedding van de IDM-opleiding in de eigen Hogeschool. De meerderheid opereert binnen een Informatica en Bedrijfskundig Instituut. Enkele andere opleidingen, waaronder de IDM Amsterdam, zijn opgenomen in nieuwe media of communicatieopleidingen. In de BaMa-structuur betekent dit dat afgestudeerden IDM'ers zich straks Bachelor of ICT of Bachelor of (Information &) Communication mogen noemen. Het hoeft niet te betekenen dat de IDM-opleidingen geen zeventig procent gemeenschappelijk curriculum kunnen hebben (een landelijke afspraak). De kernvakken van de informatieprofessional zullen bij de IDM-opleidingen niet zoveel van elkaar verschillen en liggen op het terrein van information retrieval & storage, organisatie en beheer van informatie en de informatie-advisering. De BaMa-structuur biedt grotere vrijheid het curriculum in te vullen. Het zou me niet verbazen als in de nabije toekomst de verhouding meer in de richting van vijftig procent gemeenschappelijk zal gaan. De ene opleiding zal meer de nadruk gaan leggen op communicatie en marketing in relatie tot informatievoorziening, terwijl bij de andere opleiding de systeemontwikkeling een prominentere rol krijgt toebedeeld. Is dit zo erg? Ik denk het niet. Neem ons instituut, Media en Informatie Management (MIM), als voorbeeld. Het curriculum van het MIM is

gebouwd rondom de competenties die nodig zijn voor en worden aangetroffen in de diverse beroepsrollen (voor de IDM'er, informatiebemiddelaar, ontwikkelaar, organisator en adviseur). Beroepsrollen die de huidige studenten straks als afgestudeerden in de dagelijkse praktijk zullen vervullen.

In dit competentiedenken is de student in toenemende mate regisseur van zijn studieloopbaan en medeverantwoordelijk voor het eigen studieresultaat. Hij of zij is in staat keuzes te maken en zelf te bepalen hoe en in welke richting men zich ontwikkelt. Een Amsterdamse IDM'er kan daardoor ook allerlei (keuze)vakken volgen die meer richting uitgeverij of redactie of communicatie gaan.

Tijdens de forumdiscussie zagen sommige deelnemers ook wel de aantrekkelijke kanten van een gemeenschappelijke propedeuse. Echter, onze ervaring in Amsterdam levert niet direct meer studenten op voor het profiel informatiemanager, integendeel zelfs. Het vak moet worden geassocieerd met spannende zaken die tot de verbeelding spreken. In de voorlichting en in de propedeuse slagen we er onvoldoende in om genoeg studenten te laten kiezen voor de IDM-opleiding (een probleem waarmee alle opleidingen kampen).

Nog even en dan is het scenario 'Over en Sluiten' (Tissen, p. 21) de meest realistische optie om te kiezen. Dit betekent, dat delen van het IDM-curriculum dan geïntegreerd worden in een nieuwe BaMa-opleiding. Toch zou

het doodzonde en onnodig zijn als het hierop uitdraait. Op mijn bureau ligt een recente vacature voor een medewerker informatievoorziening die verantwoordelijk is voor het aanbod van informatie en de kwaliteit daarvan op www.waddensee.nl. Het gaat om actuele informatie over bestuur, beleid, beheer, wet- en regelgeving van de overheden die met het waddengebied te maken hebben. Taken hebben betrekking op: structureren en plaatsen van informatie (tekst, beeld en geluid); ontsluiting van de content; ontwikkelen nieuwe verzamel- en ontsluitingsmethoden; ondersteunen en uitvoeren van projecten op het gebied van de informatievoorziening; versterken van contacten met de verschillende doelgroepen; mede-organiseren en uitvoeren van de informatievoorziening ten behoeve van discussieplatforms en virtuele projectkamers.

De taken die hier moeten worden verricht, sluiten perfect aan bij het IDM-opleidingsprofiel.

We weten waar we voor opleiden. Een strategische toekomstverkenning, zoals Tissen voorstelt (p. 21), lijkt me minder noodzakelijk. Er is op korte termijn meer behoefte aan een goed communicatieplan richting middelbare scholieren. Hoe kunnen we deze groep interesseren voor het brede vakgebied van de informatieprofessional. Een goede campagne leidt hopelijk tot het scenario 'Niet over en niet sluiten'.

Jelke Nijboer is teamleider IDM Amsterdam.